

Acta Juris Stetinensis

2023, nr 3 (vol. 44), 219–226
ISSN (print) 2083-4373 ISSN (online) 2545-3181
DOI: 10.18276/ais.2023.44-11

Katarzyna Jachimowicz
dr
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: kjachimowicz@umk.pl
ORCID: 0000-0002-0685-1661

Jerzy Ciapała, Robert Piszko, Agata Pyrzyńska (red.), *Dylematy wokół prawa do sądu*

**Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2022, ISBN 978-83-8291-511-2,
ss. 364**

Czy można w jednej monografii zdiagnozować stan polskiego wymiaru sprawiedliwości, identyfikując przy tym wszystkie jego aktualne problemy, które zagrażają prawidłowemu funkcjonowaniu sądownictwa i które stoją na przeszkodzie realizacji konstytucyjnego prawa obywateli do sądu? Czy można w jednym tomie przedstawić dylematy, przed którymi stoją dziś polscy sędziowie, a które wynikają ze zmian prawnych, które dotknęły Krajową Radę Sądownictwa, Trybunał Konstytucyjny, Sąd Najwyższy, sądy powszechne oraz administracyjne? Lektura dzieła *Dylematy wokół prawa do sądu*, które w 2022 roku nakładem Wydawnictwa C.H. Beck ukazało się na rynku wydawniczym, pozwala twierdząco odpowiedzieć na oba wyżej postawione pytania.

Można także pokusić się o zadanie kolejnego pytania: w jaki sposób zostały zrealizowane tak ambitne cele w jednym dziele? Receptę na sukces z pewnością stanowiło zaproszenie do jego współtworzenia najbardziej rozpoznawalne autorytety prawnicze: przedstawiciele świata nauki prawa o różnorodnych afiliacjach, którzy od wielu już lat kształtują polską myśl prawniczą, oraz doświadczonych praktyków.

Dzięki temu powstało dzieło oryginalne, w którym zbadano funkcjonowanie wielu różnorodnych instytucji prawnych, gwarantujących prawo do sądu.

Redaktorów naukowych prezentowanej monografii, tj. profesorów Jerzego Ciapały i Roberta Piszki oraz doktor Agaty Pyrzyńskiej, czytelnikom czasopisma „Acta Iuris Stetinensis” nie trzeba specjalnie przedstawiać, są to bowiem bardzo znani i cenieni eksperci szeroko pojętego prawa konstytucyjnego, na co dzień związani z Uniwersytetem Szczecińskim. Oni sami we wprowadzeniu do omawianego tomu wskazali, że jest on rezultatem działań naukowych zainaugurowanych w 2020 roku w szczecińskiej *Alma Mater*. W ten sposób doszło do powstania cyklu „Dylematy prawa”, których głównym założeniem jest, cytując szczecińskich uczonych, „podjęcie szerokiej debaty na temat aktualnych i kluczowych problemów z punktu widzenia praw obywateli i funkcjonowania państwa”. Jest to zatem już drugie dzieło opublikowane w tej serii. Po życzliwie przyjętej publikacji *Dylematy polskiego prawa wyborczego z 2021 roku* przyszedł czas na dylematy wokół prawa do sądu – prawa kluczowego dla każdego obywatela, który, idąc do sądu, oczekuje sprawiedliwego i rzetelnego rozstrzygnięcia swojej sprawy przez niezawisły sąd.

Wybór tego tematu nie powinien czytelnika zdziwić. Instytucja prawa do sądu, której poświęcone jest prezentowane wydawnictwo, jest przedmiotem coraz większej ilości analiz i opracowań naukowych, a zagadnienie to wciąż zyskuje na popularności. Zainteresowanie tym tematem rośnie wskutek ustawicznych zmian, dokonywanych od 2015 roku w polskim sądownictwie, oraz towarzyszącej im reakcji, z jaką zmiany te spotkają się ze strony różnych gremiów i instytucji w Europie, poczynając od Komisji Weneckiej, przez Komisję Europejską i Parlament Europejski, a na europejskich trybunałach – luksemburskim i strasburskim – kończąc. Agenda instytucjonalna w naturalny sposób promieniuje również na debaty akademików w całej Europie. Zakres wprowadzanych unormowań oraz towarzyszący im pośpiech wzbudza poważne zaniepokojenie i wątpliwości co do ich zgodności ze standardami powszechnie akceptowanymi w państwach demokratycznych. Nowe regulacje – wprowadzane szybko i na szeroką skalę, przy wątpliwym poparciu społecznym i doktrynalnym – obejmują bowiem zarówno polskie organy wymiaru sprawiedliwości, jak i prokuraturę. Nie można zatem nie zgodzić się z zawartym we wprowadzeniu stwierdzeniu redaktorów, że szeroko pojęta problematyka prawa do sądu wymaga uwagi i że w aktualnej sytuacji wiąże się ona nieodłącznie z zagrożeniami dla praworządności w Polsce, zaś „[s]posób ukształtowania i realizacji prawa do sądu przesądzi ostatecznie o obrazie państwa i prawa polskiego jako praworządnego albo takiego, które tego standardu nie spełnia”.

Jak wskazano, uczynienie tego zagadnienia przedmiotem kolejnej analizy doktrynalnej specjalnie nie dziwi, natomiast tym, co z pewnością pozytywnie zaskoczy czytelnika, jest rozmach, z jakim zagadnienie to potraktowano. Realizacja prawa

do sądu, które przecież „lokuje się na styku różnych dziedzin prawa, w szczególności prawa procesowego i prawa konstytucyjnego”¹, powinna w konsekwencji być potraktowana wieloaspektowo, o co redaktorzy niniejszej monografii skrupulatnie zadbali. Rozważania podjęte przez poszczególnych autorów prowadzone są na gruncie teorii prawa, prawa konstytucyjnego, wyborczego, a także procedury sądowoadministracyjnej i cywilnej, a w niektórych miejscach również na gruncie szeroko rozumianego prawa międzynarodowego oraz w perspektywie porównawczej. Przedstawione tu zostały w szczególności takie elementy prawa do sądu jak: odpowiednie ukształtowanie procedury sądowej oraz ustroju i organizacji organów rozpoznających sprawy, sprawiedliwy wyrok sądowy, egzekwowanie orzeczeń sądowych. Autorzy poszczególnych rozdziałów monografii ukazali funkcjonalny aspekt obowiązujących rozwiązań prawnych, podając wielokrotnie w wątpliwość prawidłowość kształtujących się praktyk właśnie z uwagi na możliwe ograniczanie realizacji prawa do sądu. Bez wątpienia tak szerokie, a zarazem także szczegółowe podejście do tematu prawa do sądu nie byłoby możliwe, gdyby do udziału w monografii nie zostali zaproszeni przedstawiciele doktryny prawa oraz praktykujący prawnicy.

Na wyjątkowe uznanie zasługują starania autorów do wydobywania tematów, które jak dotąd nie doczekały się większej uwagi czy zainteresowania badawczego i które w pewien sposób umykały polskim uczonym. To w jeszcze większym stopniu stanowi o atrakcyjności książki. Jako przykład należy wskazać uwagi poczynione przez J.G. Firlusa w rozdziale XVI na temat przeobrażeń procedury sądowoadministracyjnej. Autor opracowania zasadnie wskazuje, że kwestia ta jak dotąd nie należała do głównego dyskursu prawniczego ani medialnego. Mogło dać to złudną nadzieję, że sądownictwa administracyjnego nie dotknęły reformy, mogące powodować dalsze pogłębienie erozji praworządności w Polsce. Z kolei J. Uniejewski, który w rozdziale XVIII przenosi czytelnika na grunt bardziej szczegółowych rozważań, przedmiotem analizy uczynił instytucję biegłego sądowego, wskazując, że tę instytucję procesową należy traktować jako gwarancję prawa do sądu, o czym dotychczas zbyt wiele się nie mówiło.

Dylematy wokół prawa do sądu to dzieło zbiorowe, osnute wokół tytułowej problematyki prawa do sądu oraz zasady praworządności. To właśnie z perspektywy zasady rządów prawa autorzy dwudziestu rozdziałów, zamieszczonych w prezentowanej monografii, analizują poszczególne zmiany wprowadzone w związku

¹ M. Żak, *Prawo do sądu jako element zasady dobrego rządzenia w świetle orzecznictwa z zakresu praw człowieka*, „Palestra” 2020, nr 2, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/2-2020/artukul/prawo-do-sadu-jako-element-zasady-dobrego-rzadzenia-w-swietle-orzecznictwa-z-zakresu-praw-czlowieka> (dostęp: 17.02.2023).

z zapowiadaną i realizowaną przez polski rząd reformą polskiego wymiaru sprawiedliwości. Drugą perspektywą badania realizacji konstytucyjnej formuły prawa do sądu są z kolei działania prawodawcze wprowadzone jako środki służące zapobieganiu szerzeniu się pandemii choroby COVID-19. Analizując wybrane rozwiązania prawne, wprowadzone w czasie pandemii koronawirusa do procedur sądowych: cywilnej i administracyjnej, autorzy nie obawiają się stwierdzić *expressis verbis*, że działania te, „pod szyldem” zwalczania koronawirusa, w konsekwencji stanowiły kolejną okazję do osłabienia zasady praworządności w Polsce, niektóre z nich zostały bowiem „zinstrumentalizowane dla osiągnięcia nieepidemiologicznych celów” (rozdział XVI).

Pracę otwiera *Głos wprowadzający Rzecznika Praw Obywatelskich* Marcina Wiącka, w którym przedstawione są praktyczne aspekty, związane z realizacją prawa do sądu. Polski ombudsman zwraca uwagę m.in. na trudny „dialog trybunalski”, w którym wprawdzie bierze udział trzech interlokutorów, ale tylko dwóch z nich: trybunał strasburski i luksemburski, przemawia jednym głosem. „Rozmowa sądów” staje się tym trudniejsza, im wyraźniej uwidacznia się fakt, że obrońcami konstytucyjnego prawa do sądu wydają się być w większym stopniu trybunały europejskie niż rodzimy Trybunał Konstytucyjny.

Zaraz po wprowadzeniu polskiego ombudsmana zamieszczona jest część I monografii, składająca się z siedmiu rozdziałów, napisanych kolejno przez profesorów: Ryszarda Piotrowskiego, Roberta Piszke, Sławomira Patyrę, Monikę Florczak-Wątor, Jerzego Ciapałę, Piotra Tuleję oraz Lecha Jamroza. W opracowaniach zawartych w tej części pracy przeważają rozważania o teoretycznym i ogólnym charakterze.

W rozdziale I *Dylematy władzy sądowniczej w ustroju demokratycznym* jego autor, R. Piotrowski, pisze o sprawach ogromnej wagi i największej aktualności, tj. o dylematach władzy sądowniczej w Polsce. Autor wskazuje na dylemat o charakterze ustrojowym, przed którym stoją sędziowie w systemach demokratycznych, a którym jest brak legitymacji wyborczej. W świetle poczynionych rozważań dylemat ten w istocie można uznać jednak za pozorny, w ustrojach demokratycznych bowiem, jak zasadnie przekonuje autor, źródłem legitymacji władzy sądowniczej nie jest pochodzenie urzędu sędziego z wyborów, ale jest nim „zdolność do obrony wartości, znajdujących wyraz w prawach i wolnościach jednostki” oraz możliwość wydawania wyroków niezależnie od woli i interesów większości rządowej. Natomiast w warunkach kryzysu konstytucyjnego narodził się inny, już całkowicie realny, dylemat tożsamości polskiej władzy sądowniczej i jest to dylemat o fundamentalnym znaczeniu: w jaki sposób zachować zdolność orzekania niezależnie od woli i interesów władzy wykonawczej, jeśli ta, wraz z kolejnymi reformami sądownictwa w Polsce, zmierza do uczynienia z niej podporządkowanego sobie „korpusu

sędziów”. Kolejnym zidentyfikowanym przez autora dylematem, przed którym stoją dziś polscy sędziowie, jest zajęcie stanowiska w sprawie korzystania z kompetencji do bezpośredniego stosowania Konstytucji, a co za tym idzie – rozproszonej kontroli konstytucyjności ustaw. Autor słusznie przeczuwa, że postawa polskich sędziów oraz podejmowane przez nich rozstrzygnięcia – z uwzględnieniem standardów płynących z szeroko rozumianego prawa europejskiego albo pod wpływem nacisków politycznych – zaważą na przetrwaniu w Polsce demokracji konstytucyjnej. Wybory sędziów wydają się tym trudniejsze, że przyjęcie niezależnej postawy wcale nie musi spotkać się z uznaniem społecznym.

W rozdziale II jego autor, R. Piszko, koncentruje swoje rozważania wokół pojęcia prawa do sądu powszechnego oraz bada konsekwencje uznania go zarówno za prawo proceduralne, zabezpieczające inne prawa podmiotowe, jak i za samoistne prawo podmiotowe. Autor konstatuje, że zasadne byłoby „wyróżnienie wśród praw podmiotowych praw materialnych (zasadniczych) i praw proceduralnych (instrumentalnych, gwarancyjnych)”.

Natomiast w rozdziale III, zatytułowanym *Prawo do sądu konstytucyjnego*, S. Patyra rozpatruje problem umiejscowienia Trybunału Konstytucyjnego w strukturze władzy sądowniczej. Konstytucjonalista dowodzi, że zmiany zasad funkcjonowania Trybunału Konstytucyjnego, jakie zaszły po 2015 roku, doprowadziły do tego, że organ ten przestał gwarantować prawo do sądu.

Prawo do sądu w czasach pandemii to tytuł kolejnego, IV rozdziału monografii, przygotowanego przez M. Florczak-Wątor. W opracowaniu tym przedstawione są zasady, na podstawie których w okresie pandemii COVID-19 dokonano ograniczeń prawa do sądu. Autorka przekonuje, że wprowadzone ograniczenia w świetle przepisów Konstytucji należy uznać za wątpliwe.

W rozdziale V, opracowanym przez J. Ciapałę, przedmiotem analizy jest tytułowy *Konstytucyjny zakaz zamykania drogi sądowej*, wchodzący w zakres konstytucyjnej formuły prawa do sądu. Autor przedstawia kilka interesujących przykładów obowiązujących regulacji prawnych, które nie spełniają analizowanego standardu. Wszystkich konstytucjonalistów z pewnością w sposób szczególny zainteresują rozważania na temat charakteru kompetencji Prezydenta RP do powoływania sędziów i argumentacja przemawiająca za koniecznością poddania tej kompetencji kontroli innych organów państwowych.

Kolejny, ważny dla badaczy prawa konstytucyjnego wątek podjęty jest w rozdziale VI *Dlaczego sędzia nie może być ustami ustawy? Prawa człowieka a ustrojowa pozycja sądu* w opracowaniu P. Tulei. Autor przedstawia w nim pierwotne rozumienie zasady związania sędziego ustawą i dowodzi zarazem, że postrzeganie tej zasady wymagało zmiany ze względu na zmianę funkcji władzy sądowniczej. W opracowaniu sporo uwagi poświęca się również kwestii stosowania przez

sędziów rozproszonej kontroli konstytucyjności ustaw. Autor podnosi zasadność korzystania z tej instytucji, wskazując, że w dobie obecnego kryzysu konstytucyjnego oparcie rozstrzygnięcia sprawy sądowej wyłącznie na przepisach ustawowych nie zawsze zagwarantuje zgodność z prawem wydanego orzeczenia.

Ostatni rozdział zamieszczony w I części monografii to *Skład sądu w kontekście prawa do sądu – kilka uwag o wybranych problemach*, opracowany przez L. Jamroza. Autor bada tytułowe pojęcie „składu sądu” w kilku aspektach: procesowym, instytucjonalnym oraz personalnym, wskazując, że aspekty te pozostają ze sobą w ścisłym związku i że za najistotniejszy problem należy uznać aktualny skład Krajowej Rady Sądownictwa oraz powoływanie przez głowę państwa wskazanych przez nią kandydatów.

Przechodząc w tym miejscu do bardziej zwięzłego omówienia rozważań podjętych w opracowaniach zawartych w części II monografii (rozdziały od numeru VIII do XX), należy zauważyć, że zamieszczone tu prace prowadzą czytelnika na grunt różnych gałęzi prawa. W tej części monografii autorami poszczególnych opracowań są: K. Spryszak, A. Pyrżyńska, K. Flaga-Gieruszyńska, D. Sztuwe, A. Krawczyk, M. Masternak-Kubiak, B. Wilk, A. Cebera, J.G. Firlus, A. Paduch, J. Uniejewski, K. Dąbrowski oraz M. Ged. Wymieni badacze koncentrują się w większym stopniu na wybranych instytucjach procesowych oraz na bardziej szczegółowych problemach, dotyczących analizowanej zasady prawa do sądu.

I tak w rozdziałach VIII i IX przedstawione są ważne z punktu widzenia prawa konstytucyjnego zagadnienia dotyczące standardów prawa do sądu. K. Spryszak w rozdziale VIII *Znaczenie realizacji standardów «miękkiego prawa» dotyczących sądownictwa w systemie Rady Europy* koncentruje swoje rozważania wokół rosnącego wpływu zaleceń i opinii wydawanych przez organy Rady Europy na sądownictwo krajowe. Z kolei w rozdziale IX, zatytułowanym *Prawo do sądu w polskim procesie wyborczym na tle standardów europejskich*, A. Pyrżyńska poszukuje odpowiedzi na pytanie, czy na gruncie prawa wyborczego konstytucyjne prawo do sądu spełnia standardy wyznaczone przez Komisję Wenecką oraz Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

Kolejne opracowania (rozdział X, XI, ale także XX) badają – w kontekście prawa do sądu – wybrane instytucje procesowe funkcjonujące w postępowaniu cywilnym. W rozdziale X *Prawo do wysłuchania stron w postępowaniu cywilnym* K. Flaga-Gieruszyńska wskazuje elementy składowe prawa do wysłuchania oraz analizuje je w postępowaniu rozpoznawczym i egzekucyjnym. Natomiast w rozdziale XI *Czy rozprawa zdalna narusza konstytucyjne prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy? Dylematy wokół organizacji cywilnych rozpraw zdalnych w polskim porządku prawnym* D. Sztuwe zwraca uwagę na problem przeprowadzanych od 2020 roku posiedzeń zdalnych. W rozdziale XX *Dylematy wokół*

prawa do wykonania orzeczenia – rozważania na tle art. 95² KPC M. Ged wskazuje, że sądowe postępowanie egzekucyjne należy postrzegać za integralną część postępowania cywilnego, jak również istotny element konstytucyjnej formuły prawa do sądu. Autorka podnosi, że wprowadzone w okresie pandemii koronawirusa ograniczenie dopuszczalności wyznaczenia terminu pierwszej licytacji nieruchomości, które służą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika, zbyt mocno ingeruje w leżące po stronie wierzyciela prawo do wykonania orzeczenia sądowego.

Autorzy rozdziałów od numeru XII do XVII podejmują problematykę prawa do sądu w procedurze sądowoadministracyjnej. Wśród różnorodnych zagadnień warto zwrócić uwagę m.in. na problem rosnącego obciążenia Naczelnego Sądu Administracyjnego, analizowany przez A. Krawczyk w rozdziale XII *Dostęp do sądu administracyjnego drugiej instancji w systemach wybranych państw europejskich*. W rozdziale XIII *Skutki naruszenia obowiązku przekazania przez organ skargi do sądu administracyjnego* prof. M. Masternak-Kubiak omawia charakter środka procesowego, jakim jest grzywna nakładana przez sąd administracyjny za nieprzekazanie przez organ administracji publicznej skargi na działanie, bezczynność lub przewlekłe prowadzenie postępowania. Z kolei B. Wilk w rozdziale XIV *Zakres kognicji sądów administracyjnych w świetle wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 15.12.2020 r., SK 12/20* bada przywołane w tytule orzeczenie, w którym Trybunał Konstytucyjny orzekł, że sądy administracyjne mogą badać „rozstrzygnięcie organu władzy publicznej w przedmiocie otwartego konkursu ofert na realizację zadania publicznego, rozpisanego w trybie przepisów ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”. Przejawy funkcjonowania zasady jawności postępowania sądowoadministracyjnego są zaś przedmiotem zainteresowania: A. Cebery, autorki rozdziału XV *Jawność wewnętrzna postępowania sądowoadministracyjnego w dobie pandemii COVID-19 a zasada zaufania do organów władzy publicznej*, A. Paducha, autora rozdziału XVII *Przeobrażenia prawa do jawnego rozpoznania sprawy sądowoadministracyjnej wywołane pandemią COVID-19: aspekt normatywny i praktyczny*, a także wspomnianego już J.G. Firlusa, autora rozdziału XVI *Sądy administracyjne wobec kryzysu praworządności w Polsce na przykładzie sądowoadministracyjnej weryfikacji sankcji administracyjnych okresu pandemii COVID-19*. W tym miejscu warto również odnotować bardzo wartościowe uwagi tego ostatniego autora, podsumowujące działalność sądów administracyjnych w okresie pandemii COVID-19, podczas której organy te „uwolniły w pełnym zakresie swój systemowy potencjał”.

Na koniec warto jeszcze zwrócić uwagę na ciekawe spostrzeżenia o charakterze teoretycznym, a zwłaszcza na tezę K. Dąbrowskiego postawioną w rozdziale XIX *Wyrok nieistniejący jako skutek naruszenia konstytucyjnych standardów postępowania sądowego*, zgodnie z którą „naruszenie niektórych z konstytucyjnych

standardów prawa do sądu może uzasadniać kwalifikację określonych «orzeczeń» jako przykładu tzw. wyroku nieistniejącego (*sententia non existens*)”.

Poczyniona przez autorkę niniejszej noty recenzyjnej sygnalizacja problemów poruszonych w prezentowanej monografii musiała przybrać bardzo ogólny i pobieżny charakter. *Dylematy wokół prawa do sądu* to dzieło o tak wielu wątkach, że trudno jest nawet dokonać jednorodnego, spójnego merytorycznego podsumowania wszystkich zagadnień zaprezentowanych w poszczególnych rozdziałach. Tym jednak, co bez wątpienia łączy autorów wszystkich opracowań, to umiejętność przystępnego przedstawienia treści, twierdzeń i własnych stanowisk oraz poparcie ich licznymi przykładami z praktyki.

Dylematy wokół prawa do sądu jest dziełem interesującym i wartościowym. Można, a właściwie nawet trzeba, zarekomendować je każdemu, kto interesuje się szeroko rozumianym zagadnieniem praworządności oraz problemami dotyczącymi funkcjonowania trzeciej władzy w Polsce. Lektura książki będzie również ogromnie pożyteczna dla badaczy prawa, zainteresowanych problematyką modyfikacji przebiegu procedur sądowych, wynikających z restrykcji antycovidowych. Jej przydatność docenią również wszystkie osoby pragnące uzupełnić czy uaktualnić swoją wiedzę o ustroju sądownictwa w Polsce, jak również o ukształtowaniu procedur sądowych: administracyjnej i cywilnej w szczególności.

Dylematy wokół prawa do sądu to w gruncie rzeczy panoramiczny obraz polskiego wymiaru sprawiedliwości w dobie dynamicznie zachodzących w nim przemian w latach 2015–2022. Są pracą wielce przydatną dla każdego, kto chciałby zabrać głos w dyskusji o kondycji organów władzy sądowniczej w Polsce, poczynając od badaczy prawa konstytucyjnego, przez praktykujących prawników, studentów: prawa, administracji i politologii, a na dziennikarzach i politykach kończąc. Należy wyrazić zadowolenie z opublikowania jej przez Wydawnictwo C.H. Beck i z niecierpliwością czekać na kolejny tom, który ukaże się w cyklu „Dylematy prawa”. Tym sposobem z pewnością powstanie kolejne opracowanie ważnego tematu do dyskusji, który zaproponują nam konstytucjonaliści z Uniwersytetu Szczecińskiego.

CYTOWANIE

Jachimowicz K., Jerzy Ciapała, Robert Piszko, Agata Pyrzyńska (red.), *Dylematy wobec prawa do sądu*, „Acta Iuris Stetinensis” 2023, nr 3 (vol. 44), 219–226, DOI: 10876/ais.2023.44-11.